

hívták a figyelmet. A 2023 decemberében, a történelmi EU-csúcs előtt, amikor az EU 26 országa támogatta az Ukrajnával való tárgyalások megkezdéséről szóló politikai döntést, Ukrajnának sikerült e jogszabályok alapvető hiányosságát kiküszöbölni azzal, hogy – ugyancsak a Velencei Bizottság ajánlására – azon nemzeti kisebbségek (közösségek) esetében, amelyek az Európai Unió valamely hivatalos nyelvét beszélik, megszüntette a joghatárnyokat, s visszavonta az anyanyelven való tanulást korlátozását is. Magyarország azonban ezt nem veszi tudomásul, valós és a valóságot nélkülöző indokokra egyaránt hivatkozva akadályozza Ukrajna EU-s közeledését, amit az a maga részéről a biztonsági garanciák elengedhetetlen részének tart, és 2014 óta tartó háborús küzdelmei legfőbb céljának: az európai családdal való egyesülést az eurázsiai ideológia autokrata világával szemben.

Fedinec Csilla kötete jelentős tudományos és problémaorientált munka Ukrajna etnopolitikai megértéséhez. A nacionalizmus és kisebbségpolitika sokszínűségét – amely gyakran leegyszerűsítő narratívák árnyékában vesz el –, világos, alapkutatással alátámasztott és emberi példákkal is illusztrált formában mutatja be. A könyv szakértőknek és a téma iránt érdeklődőknek egyaránt gazdag forrás, miközben nyelvezete és szerkezete lehetővé teszi, hogy a témára nyitott, szélesebb olvasóközönség számára is értelmezhető legyen.

Bertalan Olekszandr

Molnár-Kovács Zsófia: A dualizmus kori magyar középiskolai történelemtankönyvek Európa-képe. Pécs, Magyar Tudományos Akadémia Pécsi Területi Bizottsága, 2025, 415 p.

Molnár-Kovács Zsófia legújabb monográfiáját tartom a kezemben, amely az MTA PAB Neveléstörténeti Munkabizottsága kutatói műhelyének sorozatában jelent meg, s a szerző évtizedes kutatómunkájának eredményeit foglalja össze. A mű a dualizmus kori magyar

középiskolai egyetemes történelemtankönyvek Európa-képét vizsgálja, interdiszciplináris módszerekkel, széles körű forrásbázisra támaszkodva. A szerző doktori értekezésének továbbfejlesztett, bővített változatát adja közre, amely hiánypótló vállalkozás a hazai tankönyvkutatásban.

A kötet szerkezete átgondoltan, logikus rendben vezeti végig az olvasót a kutatás teljes ívén, a téma kijelölésétől és elméleti meg-alapozásától kezdve a módszertani apparátus bemutatásán és az elemzésen át egészen az eredmények szintéziséig. A fejezetek egymásra épülnek, világosan követhető gondolati ívet alkotva, amely a monográfia tudományos hitelességét és áttekinthetőségét is erősíti.

A szerző az *Előszó*ban a személyes és a tudományos indíttatásairól számol be. Kutatói érdeklődése a pécsi bölcsészkaron, Fischerné Dárdai Ágnes professzor asszony kurzusain bontakozott ki, majd fokozatosan alakult ki az a történeti–neveléstudományi nézőpont, amely meghatározza a kötet szemléletét. Molnár-Kovács hangsúlyozza, hogy a dualizmus kori tankönyvek vizsgálata nem csupán történeti forrásfeltárás, hanem identitástörténeti jelentőségű vállalkozás is: a tankönyvek a korszak oktatáspolitikájának és kulturális önrétegzésének tükröi.

A *Bevezetésben* (I. fejezet) nem csupán a kutatási téma megjelölésére és indoklására szorítkozik a szerző, hanem alaposan feltérképezi a kutatás értelmezési keretét is. Molnár-Kovács itt rögzíti azokat a dimenziókat, amelyek mentén a későbbi elemzése felépül: az időbeli (a dualizmus kora mint történeti keret), a térbeli-intézményi (a történelmi Magyarország középiskolái), a műfaji (a történelemtankönyv mint forrástípus), valamint a tematikus (az Európa-kép vizsgálata) szempontokat. Ezt egészíti ki a kortörténeti, iskolatörténeti és tankönyvtörténeti kontextus áttekintése, amely biztosítja a vizsgálat tágabb történeti beágyazottságát. A *Bevezetés* másik fontos eleme, hogy pontosan meghatározza a vizsgálati forráskorpuszt és azokat az elméleti-módszertani előfeltevéseket, amelyek a kuta-

tás alapjául szolgálnak. A bevezető oldalak arra is rávilágítanak, hogy a tankönyvi Európa-kép vizsgálata hozzájárulhat a mai európai identitásdiskurzusok történeti kontextusának megértéséhez.

A második fejezet, a *Kutatásmódszertani apparátus* című rész módszertani szempontból az egyik legnagyobb értéket képviseli a kötetben. A szerző itt részletesen bemutatja a kutatás céljait, a központi és kiegészítő kutatói kérdéseket, valamint a vizsgálat során alkalmazott módszereket. Négy fő módszertani pillérré épít: a szakirodalom-elemzésre, a forrás- és dokumentumelemzésre, a tartalomelemzésre, valamint a tankönyvhasználat-vizsgálatra. A fejezet egyaránt kitér a fogalmak tisztázására (például a forrás- és dokumentumelemzés elhatárolására), a tartalomelemzés konkrét lépéseinek részletezésére (főkategóriák és hívószavak kialakítása, kvantitatív és kvalitatív szempontok kombinálása), valamint a tankönyvhasználat-vizsgálat céljaira és mintájára. A fejezet erőssége, hogy a szerző integrálja a pedagógiai és történettudományi módszertanokat, és pontosan dokumentálja a kutatási folyamat minden fázisát. Ebben a fejezetben fogalmazódik meg a monográfia központi kutatási kérdése: „Hogyan ábrázolták Európát, az európaiságot a tankönyvek, tehát milyen Európa-kép bontakozik ki az elemzés alá vont dualizmus kori magyar középiskolai egyetemes történelemtankönyvekben?” (24. p.) Ehhez kapcsolódva a szerző vizsgálja: az Európa-központúság arányait a tankönyvi szöveg és illusztráció viszonylatában; az „európaiság”, illetve az „Európa” fogalom explicit vagy implicit meghatározását; valamint a tankönyvi Európa-kép változásait az 1885–1918 közötti időszakban.

A harmadik fejezet a középiskolai tankönyvkiadás és tankönyvtörténet elméleti kereteit tárja fel, s ezzel megteremtí az empirikus elemzés történeti alapját. Részletesen bemutatja a dualizmus kori középiskolák intézménytípusait, oktatási struktúrájukat és jogszabályi hátterüket, valamint az állami tankönyvkiadás kereteit és szabályozását. Külön alfejezet foglalkozik a tankönyvszerzők életraj-

zi párhuzamaival, ami segít megérteni a kor szak tankönyvíróinak társadalmi és szakmai beágyazottságát. A fejezet kitér a tantervi szabályozás részleteire is, különösen az egyetemes történelem tanításának értelmezésére, ezáltal világossá téve, milyen keretek között születtek és működtek a vizsgált tankönyvek.

A negyedik fejezet a kötet központi empirikus része: *Az Európa-kép vizsgálata – tankönyvelemzés*. Itt a szerző a korábban meghatározott módszertani lépések mentén elemzi a kiválasztott tankönyvi korpuszt. Először a tankönyvi illusztrációk elemzését mutatja be, feltárva azok mennyiségi és minőségi jellemzőit, az ábrázolások főbb típusait, valamint funkcionális szerepüket a tankönyvi szöveghez viszonyítva. Ezt követi a tartalomelemzés bemutatása, amely az „Európa” főkategória mentén strukturált hívószavak és alkategóriák segítségével rajzolja ki a dualizmus kori tankönyvek Európa-képét. Külön alfejezet foglalkozik a dél-dunántúli középiskolák tankönyvhasználatának vizsgálatával, regionális szempontból is kontextualizálva az eredményeket. A szerző itt nem pusztán adatokat közöl, hanem értelmező összefüggéseket tár fel: bemutatja, hogy a tankönyvi szövegek milyen Európa-fogalmat közvetítettek, milyen történeti narratívát emeltek előtérbe, és hogyan változtak ezek a hangsúlyok az időszak során.

Az ötödik fejezet, a *Konklúzió* a kutatás eredményeinek átfogó szintézisét adja. Összegzi a vizsgálat főbb megállapításait, értékeli a módszertani tapasztalatokat és kijelöli a további kutatások lehetséges irányait. A szerző hangsúlyozza, hogy az Európa-kép vizsgálata nemcsak tankönyvtörténeti, hanem identitás-történeti kérdés is, amely a jelenkori európai diskurzusok megértéséhez is hozzájárulhat. Itt kapunk választ a központi kutatói kérdésre is, melyből megtudhatjuk, hogy a vizsgált tankönyvekre egyértelműen az Európa-centrikus tartalom jellemző, s hogy az Európa/európaiság fogalma definiálatlan; nem jelenik meg deklarált Európa-fogalom, míg a tartalomelemzés révén ugyanakkor a látens „tankönyvi európaiság” meghatározható.

A kötetet két nagy függelék rész zárja. A hatodik fejezet az *Elsődleges források és szakirodalom* részletes jegyzéke, amely jól mutatja a munka forrásgazdagságát és tudományos megalapozottságát. A hetedik fejezetben a kutatás során létrehozott *Munkatáblázatok* találhatóak. Ezek nem csupán a kutatás dokumentációját jelentik, hanem mintául is szolgálhatnak a hasonló jellegű elemzésekhez.

Bár a rendszerváltás óta a tankönyvkutatás egyre nagyobb figyelmet kap, a 19. század végi és 20. század eleji tankönyvek eddig többnyire csak mellékszereplőkként jelentek meg a tudományos diskurzusban. A dualizmus kori magyar középiskolai történelemtankönyvek Európa-képének átfogó, módszeres vizsgálata pedig mindeddig hiányzott a hazai szakirodalomból. Molnár-Kovács Zsófia munkája ezt a hiányt pótolja azzal, hogy történeti, pedagógiai és művelődéstörténeti szempontokat ötvözve tárja fel, miként jelent meg Európa és az „európaiság” fogalma a korszak középiskolai oktatásában, és milyen szerepet játszott a történelmi tudat formálásában.

A kötet alapvető szakirodalmi források mindazok számára, akik a magyar oktatástörténet, tankönyvkutatás, identitásképzés vagy az „Európa-kép” történeti alakulása iránt érdeklődnek. A mű módszertani apparátusának részletessége példaértékű lehet más történeti-tartalomelemzések számára is. Molnár-Kovács könyve nem csupán múltfeltáró munka, hanem hozzájárul a jelen európai identitásdiskurzusainak történeti megértéséhez is.

Szabó L. Dávid

Polgár Anikó–Keserű József–Lőrincz Gábor–H. Nagy Péter (szerk.): *Didicisse fideliter artes. Köszöntő kötet Szabó András tiszteletére. Komárom, Selye János Egyetem, Tanárképző Kar, 2024, 278 p.*

„Híven elsajátítani a tudományt” (8. p.) – olvashatjuk a *Didicisse fideliter artes* című kötet előszavában a kötet cím magyarázatát.

Az címadó idézet Szenci Molnár Albert *Discursus de summo bono* című művéből származik, és a választás tudatosan esett erre a műre s az idézetre, a kötet apropója ugyanis Szenci Molnár életművének avatott kutatója, Szabó András kerek, hetvenedik születésnapjára köszöntése volt 2024-ben. Ebből kifolyólag a cím nemcsak frappánsan illeszkedik a köszöntés szándékához, hanem utal a professzor úr Szenci Molnárhoz való kötődésére is.

A kötetben 18 szerző tanulmányát olvashatjuk, iskolatörténettől kezdve a popkultúrán át egészen a nyelvészetig számos témáról. A tanulmányok öt fő fejezetben oszlanak el, egy-egy témakör alá csoportosítva, melyek most a teljesség igénye nélkül kerülnek bemutatásra.

Az első rész címe *Reformáció, iskolatörténet, pedagógia*, s ez jól lefedi a tárgykörét, hiszen az ide tartozó három tanulmány a fejezet egy-egy témájával foglalkozik. Az első dolgozat Lévai Attila munkája, *A csendes ellenreformáció megnyilvánulásai a történelmi komáromi egyházmegyében* címet viseli: a felekezeti kérdéseket és a felekezetek közti konfliktusok kérdéskörét firtatja. Már a kortörténeti bemutatóból is kiérződik a protestánsokkal szembeni (nem túl) csendes elnyomás, ám az ezt követő részben olyan konkrét megnyilvánulásokkal találkozhatunk, melyek bizonyítják a református egyház helyzetének ellehetetlenítését. Református lelkészek és prédikátorok elűzésére és megveretésére, templomok bezáratására vagy akár lerombolására, községek katonai megrohanására és még sok hasonló sérelemzésre találunk példát.

Ezt követi Simon Szabolcs *Adalékok az Eperjesi Evangélikus Kollégium hagyományához* című tanulmánya, melynek kiindulópontja Zeman László *Gymnasiológia* című munkájának kötet. Zeman életpályájának rövid ismertetése után az említett kötetről olvasva betekintésünk az Eperjesi Evangélikus Kollégium akkori (20. századi) életébe, nemkülönben párhuzamba kerül a zemani életmű és érdeklődési kör.

Ezt a fejezetet Strédl Terézia *A kulcskompetenciák vizsgálata az egyetemistáknál* című